

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜTÜ DENETİMİNDE VESAYET ALTINDA ÜLKE BULUNMAMASI, SÖMÜRGEÇİLİĞİN DE SONU ANLAMINA MI GELİYOR?

Doç. Dr. Serap AKİPEK*

I- GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün 1945'de kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içerisinde, halkı sömürge yönetimi altında yaşayan seksenden fazla ülke, bağımsızlığını kazanarak Örgütün üyesi olmuştur. Ayrıca, bir çok ülke de başka bağımsız devletler ile birleşmek veya bu devletler ile siyasi bir birlik yapısı içinde yer almak yoluyla kendi geleceğini tayin hakkını kullanabilir hale gelmiştir. Birleşmiş Milletler bu tarihsel değişimin yaşanmasında vazgeçilmez bir rol üstlenmiştir.

Birleşmiş Milletler'in vesayet rejimi altında bulunan tüm ülkelerin zaman içinde bağımsızlıklarını kazanmaları nedeniyle Vesayet Konseyi'nin çalışmalarını durdurmasına rağmen, günümüzde hâlâ sayıları onyedi¹ ye ulaşan "*muhtar olmayan ülke*"² nin mevcudiyeti, sömürge yönetimlerinin gerçekten sona erip ermediği konusunda tereddütler uyandırmaktadır. Söz

---

* A.Ü. Hukuk Fakültesi Devletler Umumî Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Bu ülkeler: *Amerikan Samoası, Anguilla, Bermuda, İngiliz Virgin Adaları, Cayman Adaları, Doğu Timor, Falkland Adaları (Malvinas), Cebelitarık, Guam, Montserrat, Yeni Kaledonya, Pitcairn, St. Helena, Tokelau, Turks ve Caicos Adaları, Amerika Birleşik Devletleri Virgin Adaları ve Batı Sahra*'dır. Bu ülkelerin idaresinden sorumlu devletler ile yüzölçüm ve nüfusları hakkında bilgi için bkz. <http://www.un.org/Depts/dpt/decolonization/trust3.htm>.

² Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın İngilizce metninde, XI. Bölümünün düzenleme konusu olan "*Non-Self-Governing Territories*", Türkçe resmî metinde "muhtar olmayan ülkeler" şeklinde tercüme edilmiştir. Antlaşma'nın resmî tercümesi için bkz. Aslan GÜNDÜZ: *Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar, Geliştirilmiş 3. baskı, İstanbul: Beta, 1998, s. 83-103.*

konusu muhtar olmayan ülkelerin yönetimi Fransa, Yeni Zelanda, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından üstlenilmiştir³.

II- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VESAYET REJİMİ

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın XII. Bölümü'nde öngörülen Uluslararası Vesayet Rejimi⁴, XIII. Bölümün konusu olan Vesayet Konseyi⁵ aracılığı ile vesayet yönetimi altındaki ülkeler olarak belirlenen yerlerin gözlemlenmesi işlevini düzenlemektedir. Her bir yöneten devlet ile ayrı ayrı akdedilen anlaşmaların konusu olan bu ülkeler, Milletler Cemiyeti döneminde manda rejimi altında bulunan veya İkinci Dünya Savaşı'nda yenilen devletlerden ayrılan ya da idaresinden sorumlu olan devletin isteği ile vesayet rejimi altına konulan⁶ toplam onbir ülkeden oluşmaktadır⁷.

Uluslararası Adalet Divanı, Güney Batı Afrika'nın Statüsü ile ilgili Danışma Görüşünde, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın, Milletler Cemiyeti döneminde vekâleten yönetilen ülkelerin kendiliğinden vesayet rejimine geçişini öngörmediğini, bu nedenle, I. Dünya Savaşı sonuna kadar Güney Batı Afrika'nın mandateri olan, ancak II. Dünya savaşı sonrasında bu ülkeyi vesayet rejimine dahil etmeyi reddeden Güney Afrika'nın halen Milletler Cemiyeti Misakı ve manda anlaşmasının gerekleri ile bağlı olduğu kanaatine varmıştır. Divan, Güney Afrika'nın, ülkenin uluslararası statüsünü tek taraflı değiştirme yetkisinin bulunmadığını özellikle vurgulamıştır⁸.

³ Muhtar olmayan ülkelerden Doğu Timor ve Batı Sahra'da hâlen yöneten devlet konumunda herhangi bir güç bulunmamaktadır. *Doğu Timor*'da, Birleşmiş Milletler'in İhtikali Sağlamaya Yönelik İdaresi (*United Nations Transitional Administration in East Timor*) (UNTAET) görev yapmakta, yine aynı Örgüt *Batı Sahra*'da referandum düzenleme yönünde hazırlıklarına devam etmektedir (*United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara*) (MINURSO).

⁴Bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, m. 75-85. Ayrıntılı bilgi için bkz. Charmian Edwards TOUSSAINT: *The Trusteeship System of the United Nations*, London: Stevens & Sons Ltd., 1956; Nermın ABADAN: "Vesayet Rejimi" in SBFD, 1954, cilt: IX, sayı: 2, s. 289-311.

⁵ Bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, m. 86-91.

⁶ Yöneten devletin isteği ile vesayet rejimine bağlanmak istenen muhtar olmayan ülke bulunmamaktadır.

⁷ Söz konusu vesayet altındaki onbir ülke ; Togoland, Kamerun, Tanganika (İngiliz idaresinde), Somaliland (İtalyan idaresinde), Togoland, Kamerun (Fransız idaresinde), Ruanda-Urundi (Belçika idaresinde), Batı Samoa (Yeni Zelanda idaresinde), Nauru (Avustralya, Yeni Zelanda ve İngiltere'nin ortak idaresinde olup, onlar adına Avustralya'nın yönetiminde), Yeni Gine (Avustralya'nın idaresinde), Pasifik Adaları Vesayet Ülkesi'den oluşmaktadır. Ülkelerin bağımsızlığını ilân etme veya bir başka devletle birleşme kararları yoluyla kendi geleceğini tayin hakkını ne şekilde kullandıkları ve vesayet rejiminden çıkma tarihleri hakkında bilgi için bkz. <http://www.un.org/Depts/dpi/decolonization/trust4.htm>.

⁸ Danışma Görüşü'ne dair Kararının (*International Status of South-West Africa, Advisory Opinion of 11 July 1950*) özeti için bkz. *Summaries of Judgements, Advisory Opinions and*

*Vesayet rejimine tâbi kılınacak her ülke için rejimin hükümleri ve yapılacak değişikliklerin, Birleşmiş Milletlerin bir üyesinin mandasına tâbi ülkelerde, manda sahibi devlet de dahil olmak üzere doğrudan doğruya ilgili devletler arasında yapılacak bir anlaşmaya konu olması gerekmektedir*⁹. Ancak, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda öngörülen bu usulde, "*doğrudan doğruya ilgili devletler*" ibaresinin hangi devletleri kapsadığı belirsiz olmakla beraber, anlaşmanın tarafı olacak olan süjenin devlet niteliğini taşımak kaydıyla, Birleşmiş Milletler'in üyesi olup olmadığı hususu bu noktada önem taşımamaktadır. Yine aynı ibare uyarınca, vesayet altına konulacak olan ülke halkının, vesayet anlaşması hükümlerinin şekillenmesinde yer alamayacağı ve anlaşmanın tarafı olamayacağı açıktır¹⁰. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından onaylanan vesayet anlaşmaları, yöneten devletin vesayet ülkesine ilişkin hak ve yükümlülüklerini belirlemek yanında, Örgüt'ün vesayet ülkesi üzerindeki denetim yetkilerini kullanmasına olanak veren temel hukuk metni olarak şekillenmektedir¹¹. Bir anlamda, Antlaşma metnindeki belirsizlik, somut anlaşma metinleri aracılığı ile uygulamada netliğe kavuşturulmuştur.

Birleşmiş Milletler Antlaşması gereği, Örgüt'ün stratejik vesayet altına konulan ülkeye ilişkin işlevleri, her bir üyenin veto hakkını kullanabileceği Güvenlik Konseyi aracılığı ile yerine getirilirken¹², yine aynı Antlaşma, olağan vesayet rejimi altında bulunan ülke ile ilgili işlevlerin, Vesayet Konseyi'nin yardımı ile Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından yürütüleceği düzenlemesini getirmektedir¹³.

Rejimin temel hedefi, vesayet altındaki ülkelerin politik, ekonomik ve sosyal alanlarda gelişmesini sağlamak, kendini yönetme ve kendi geleceğini

---

Orders of the International Court of Justice 1948-1991, New York: United Nations, 1992-1995, s. 12-14.

⁹ Bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, m. 79.

¹⁰ *Doğrudan doğruya ilgili devletler* ibaresinin belirsizliği ve Vesayet Konseyi'nin bu belirsizliğe bir açıklık getirilemeden kurularak görevine başladığı hakkında bkz. TOUSSAINT, *op.cit.*, s. 80-87. İlgili devletlerin, öğretilerde vesayet ülkesine sınırdaş devletler ile bölgede vesayet yönetimine sahip diğer devletler şeklinde yorumlandığı hakkında bkz. Hüseyin PAZARCI: Uluslararası Hukuk Dersleri, II. kitap, gözden geçirilmiş 6. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 1999, s. 120.

¹¹ Genel Kurul'un 1946-1947 yılları arasında onayladığı vesayet anlaşmalarının metinleri için bkz. H. Duncan HALL: Mandates, Dependencies and Trusteeship, London: Stevens & Sons Ltd., 1948, s.340-370.

¹² Bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, m. 83. Japonya'nın Milletler Cemiyeti döneminde mandateri olduğu, ancak II. Dünya Savaşı'nda yenilmesi neticesinde, Amerika Birleşik Devletleri'nin vesayetine bırakılan Pasifik Adaları Vesayet Ülkesi, stratejik vesayete konu tek ülke olmuştur. Güvenlik Konseyi'nin 2 Nisan 1947 tarihli oturumunda onaylanan stratejik vesayet anlaşmasının metni için bkz. HALL, *op.cit.*, s. 367-370.

¹³ Bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, m. 85. Olağan ve stratejik vesayet anlaşmaları hakkında bilgi için bkz. TOUSSAINT, *op.cit.*, s. 95-124.

tain aşamasına gelmelerine yardımcı olmaktadır¹⁴. Daha genel anlamda ise, temel hak ve hürriyetlere saygının sağlanması, tüm Dünya halklarının birbirine bağımlılığı ve etkileşimi olgusunun tanınmasını teşvik etmek, rejimin diğer amaçlarını oluşturmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin yönetimi altında bulunan Pasifik Adaları Vesayet Ülkesi'nde 1993'de gerçekleştirilen halkoylaması sonucunda, kendini yönetme kararının alınması üzerine, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1994'de ilgili Vesayet Anlaşması'nı sona erdirmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda, vesayet altındaki son ülke de aynı yıl bağımsızlığını kazanarak¹⁵, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün 185. üyesi olmuştur¹⁶.

Örgüt'ün ilk kuruluş yıllarında vesayet rejimine dahil edilmiş olan onbir ülke¹⁷, günümüzde bağımsız devlet haline gelmiş veya kendi isteği ile bir başka devlete katılmıştır. Böylece, vesayet rejimi de tarihî işlevini tamamlamış bulunmaktadır.

Olağan vesayet rejimine bağlı ülkelerin denetiminden sorumlu olan Vesayet Konseyi, vesayet altındaki ülkeleri yöneten devletler ile Güvenlik Konseyi'nin bu statüde olmayan sürekli üyeleri ve bunlara eşit sayıda seçilen

---

¹⁴ I. Dünya Savaşı sonrasında, mihver devletlerin ve Rusya'nın çöküşü ile birlikte, Savaşın mağlubu devletlerin sömürge topraklarının yönetimi amacıyla müttefikler tarafından Milletler Cemiyeti bünyesinde kurulan manda rejimi de benzer temenniler içermekte idi. Sömürge halklarının iyiliği ve gelişimini sağlamak görevi ise, sahip oldukları kaynaklar, tecrübe ve coğrafi konumları nedeniyle böyle bir sorumluluğu üstlenebilecek durumda olan gelişmiş ülkelere bırakılmıştır. Mandater devletler bu anlamda, Milletler Cemiyeti adına sömürgelerde gerekli düzenlemeleri yapma yetkisi ile donatılmışlardır. Milletler Cemiyeti Misakı'nın ilgili 22. maddesi için bkz. Ömer İlhan AKİPEK: Devletler Hukuku Kaynaklarından ve Belgelerinden Örnekler, AÜHF Yayınları: 213, 1966, s. 347-348. Manda rejimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. HALL, *op.cit.*, s. 29 vd.

¹⁵ 1947'de Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin stratejik vesayetine bırakılan ve kuzey Pasifik'de 2100 adadan oluşan Pasifik Adaları Vesayet Ülkesi içinde yeralan Mikronezya ve Marshall adaları 1991'de bağımsızlığını ilân etmiştir. Bu devletlerin ABD ile siyasi birlik yapısı içinde yeralmayı kabul ettiği, Vesayet Konseyi tarafından kendi geleceğini tayin hakkının meşru kullanım yollarından biri olarak yorumlanmıştır. ABD'nin nükleer güçle çalışan veya silahlendirilmiş gemi ve uçaklarının Palau'nun deniz ve hava ülkesini transit geçiş için kullanmak istemesi neticesi doğan anlaşmazlık nedeni ile, Palau bu adalar grubunun bağımsızlığına kavuşan son bölümü olmuştur. Anlaşmazlık çözümlenene kadar, ABD vesayet anlaşması gereği yöneten ülke olarak hareket etmeye devam etmiştir. Bilgi için bkz. Marian Nash LEICH: "Contemporary Practice of the United States Relating to International Law" *in* A.J.I.L, vol. 81, April 1987, No. 2, s. 405-408; Malcolm N. SHAW: International Law, 4th ed., Cambridge University Press, 1997, s. 160-161. Vesayet altındaki diğer ülkeler bu statüden çıkana kadar olağan vesayet rejimi ile yönetilmişlerdir.

¹⁶ Örgüt'e üye devletlerin son listesi için bkz. <http://www.un.org/Overview/unmember.htm>.

¹⁷ Bkz. Dipnot 7.

Birleşmiş Milletler'in üyesi diğer devletlerden oluşmaktadır¹⁸. Örgüt'ün temel organlarından Vesayet Konseyi, vesayet rejimi altına konulan ülkelerin yönetimini denetleyerek ve bu yönetimden sorumlu olan devletlerin, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın hedeflerini gerçekleştirme yolunda gerekli adımları atmalarını sağlayarak, rejimin işleyişini gerçekleştirmiştir. Konsey, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın kendisine tanıdığı yetki çerçevesinde, yöneten devletin sunduğu ve vesayet altındaki ülke halkının politik, ekonomik, sosyal ve eğitsel alanlardaki gelişmesini içeren raporlarını inceleyerek tartışmak, vesayet ülkesinden gelen şikâyetleri incelemek ve özel misyonlar göndermek işlevlerini üstlenmiştir. Son vesayet ülkesi Palau'nun Ekim 1994'de bağımsızlığına kavuşması ile aynı yılın Kasım ayında faaliyetlerini durduran Vesayet Konseyi, işleyiş usulünde yaptığı değişiklik uyarınca¹⁹, her yıl toplanmak zorunluluğunu kaldırmıştır. Vesayet Konseyi böyle bir karar aracılığı ile, çalışmalarını tamamen sona erdirmek yerine askıya almak yolunu seçmiştir. İlk seçeneneğin uygulamaya geçirilebilmesi ise, ancak Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda aynı yönde yapılacak bir değişiklik sonrasında mümkündür. Konsey üyeleri, Antlaşma'da yapılması düşünülen diğer değişiklikler ile ilgili sorunlar çözüldükten sonra, bu meselenin ele alınmasını daha yerinde bularak, Vesayet Konseyi çalışmalarına ancak talep halinde devam etmeyi tercih etmişlerdir²⁰.

III- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN SÖMÜRGE İDARELERİNE SON VERMEYE YÖNELİK DİĞER ÇABALARI

Birleşmiş Milletler Örgütü 1945 yılında kurulduğunda, Dünya nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturan 750 milyon kişi, sömürge güçlerinin yönetimi altında bulunan muhtar olmayan ülkelerde yaşarken, günümüzde bu yönetim şekli altında bulunan insan sayısı iki milyon civarındadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlıca devletleri, yabancı idareler altında yaşayan halkların kendilerini yönetme hakkına kavuşmaları yönündeki

---

¹⁸ Bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, m. 86. Günümüzde vesayet altında ülke bulunmadığından, Vesayet Konseyi, hâlen sadece Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerinden oluşmaktadır.

¹⁹ Konsey'in işleyiş usulünü gösteren metnin orijinali için (Rules of Procedure for the Trusteeship Council, 23 April 1947) bkz. HALL, *op.cit.*, s. 371-385.

²⁰ Vesayet Konseyi, bizzat Konsey'in veya Konsey Başkanının kararı ile toplanabileceği gibi, Konsey üyelerinin çoğunluğunun veya Genel Kurul'un ya da Güvenlik Konseyi'nin talebi ile de toplanabilecektir. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın güncelleştirilmesi amacı ile Antlaşma metninde yapılması gerekli değişiklikler ve bu bağlamda Vesayet Konseyi ile ilgili düzenlemelerde düşünülen değişiklikler hakkında bkz. Carolyn L. WILLSON: "Changing the Charter: The United Nations Prepares for the Twenty-First Century" *in* A.J.I.L., vol. 90, January 1996, No. 1, s. 115-126.

eğilimlere genellikle olumlu bakmışlardır. Bu anlamda, Örgütün kurucu üyeleri, önceden Milletler Cemiyeti'nin manda yönetimleri altında bulunan ve İkinci Dünya Savaşı'nın yenilen devletlerinden ayrılan sömürge topraklarında yaşayan nüfusun durumunun iyileştirilmesini güvence altına almak amacıyla, Birleşmiş Milletler'i bu ve benzeri diğer muhtar olmayan ülkelerin kendi geleceğini tayin aşamasına doğru ilerlemelerini gözlemlemek yetkisi ile donatmışlardır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın XI. Bölümü²¹, Örgütün sömürge idarelerini sona erdirme çabalarını yönlendirecek rehber ilkeleri içermekte olup, bu çabalara, halkların hak eşitliğine ve kendi geleceğini tayin hakkına, cinsiyet, dil, ırk veya din ayırımı yapılmaksızın saygı gösterileceğini işaret etmektedir. Bir başka ifade ile, XI. Bölüm, vesayet rejimine dahil edilmeyen muhtar olmayan ülkelerin durumunu düzenlemektedir²².

Muhtar olmayan ülkelerin yönetimlerini üstlenen devletleri, bu ülkelerin menfaatlerine öncelik tanımları yönünde bağlayan bu düzenleme, bu devletleri aynı zamanda ülkede sosyal, politik, eğitsel ilerlemeyi sağlamak, uygun kendini yönetme biçimlerinin geliştirilmesine yardımcı olmak ve her bir ülkenin politik hedef ve aşamalarını gözönüne almak hususları ile yükümlendirmektedir. Birleşmiş Milletler, ülke halklarının kendi geleceğini tayin yönündeki ilerlemelerini gözlemlerken, yöneten devletler de yine Antlaşma uyarınca, muhtar olmayan ülkelerin durumu hakkında Örgüte bilgi vereceklerdir.

Bu düzenleme kapsamında, 1946'da Örgütün sekiz üyesi²³, kendi yönetimleri altında bulunan ve muhtar olmayan ülke statüsünde bulunduğunu kabul ettikleri ülkeleri belirlemişlerdir. Diğer taraftan, zaman içinde muhtar olmayan ülkeleri yöneten devletler, bu ülkelerin durumu hakkında Örgüt Genel Sekreteri'ne iletmeleri gereken bilgileri vermeyerek²⁴, bu işleyişi de kesintiye uğratmışlardır.

²¹ *Muhtar Olmayan Ülkeler Hakkında Demeç* başlıklı XI. Bölüm için bkz. m. 73-74. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet GÖNLÜBOL: "Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ve Tatbikatında 'Muhtar Olmayan Ülkeler'" in SBFED, 1956, cilt: XI, sayı: 1, s. 114-128; İhan LÜTEM: "XV'inci Genel Kurulda Sömürgecilik Meselesi" in Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı, 1960, vol. 1, s. 65-91.

²² Vesayet rejimi ile muhtar olmayan ülkelerin yönetimi arasındaki ilişki ve farklılıklar hakkında bkz. TOUSSAINT, *op.cit.*, s. 229-247.

²³ Avustralya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, Yeni Zelanda, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri.

²⁴ Bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, m. 73/e.

Sömürge idarelerini sona erdirmeye çabalarını hızlandırmak amacıyla 1960 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve Sömürge İdaresi Altındaki Ükelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine Dair Bildirge²⁵ olarak anılan metin, tüm insanların kendi geleceğini tayin hakkına sahip olduğunu ifade ederken, sömürgeciliğin hızla ve hiç bir koşula bağlanmaksızın sona erdirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Aynı yıl kabul edilen bir diğer Genel Kurul kararı çerçevesinde²⁶, bir bağımsız devlet ile birleşmek, bir bağımsız devlete katılmak veya bizzat kendi bağımsızlığını ilân etmek yolları tanımlanarak, sömürge halklarına kendi yönetimlerine kavuşmalarında üç meşru seçenek olarak sunulmuştur.

1962'de, bir kaç istisna dışında Sömürge İdaresi Altındaki Ükelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine Dair Bildirge'nin içerdiği düzenlemelerin gereklerinin yerine getirilmediğini ve muhtar olmayan ülkelerde yaşayan insanlara karşı silahlı eylemleri de kapsayacak şekilde baskıcı önlemler uygulandığını saptayan Genel Kurul, devletleri Bildirge'yi uygulamak yönünde teşvik etmek amacıyla, Bildirge'nin uygulanışını gözlemlemek, buna ilişkin tavsiyelerde bulunmak üzere Sömürge İdarelerini Sona Erdirme Özel Komitesi²⁷'ni ihdas etmiştir. Yılda bir kez toplanan Komite, ülkelerin atanmış veya seçilmiş temsilcilerini dinlemek, politik, sosyal, ekonomik ve eğitsel durumlarına ilişkin seminerler, resmî ziyaretler düzenlemek gibi işlevler üstlenmiştir.

Genel Kurul, atılan adımlar çerçevesinde, bu kez muhtar olmayan ülkelerin yer aldığı yeniden gözden geçirilmiş listeyi 1963'de onaylayarak, Sömürge İdaresi Altındaki Ükelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine Dair Bildirge'nin anılan listede yer alan ülkelere yönelik olarak uygulanması yolunu açmıştır²⁸. 1960-1990 yılları arasında muhtar olmayan ülkelerin büyük kısmı

---

²⁵ Sömürge İdaresi Altındaki Ükelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine Dair Bildirge (*Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*) metni için bkz. General Assembly Resolution 1514 (XV), 14 December 1960. Türkçe metin için bkz. GÜNDÜZ, *op.cit.*, s. 275-277.

²⁶ Bkz. General Assembly Resolution 1541 (XV), 15 December 1960.

²⁷ Komite'nin (*Special Committee on Decolonization*) kurulmasına yönelik Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararı için bkz. General Assembly Resolution 1654 (XVI), 27 November 1961. Kuruluşunda üye sayısı 17 olan Komite, 1962'den itibaren 24 üye ile çalışmalarına devam etmektedir. Genelde *Special Committee of 24 on Decolonization* olarak anılsa da, resmî adı, *the Special Committee on the Situation with Regard to the Implementation of the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*'dir. Halen Komite'nin 24 üyesi olan devletler: Antigua ve Barbuda, Bolivya, Şili, Çin, Kongo, Fildişi Sahili, Küba, Etiyopya, Fiji, Grenada, Hindistan, Endonezya, İran, Irak, Mali, Papua Yeni Gine, Rusya Federasyonu, Saint Lucia, Sierra Leone, Suriye, Tunus, Tanzanya, Venezuela, Yugoslavya'dır.

²⁸ Vesayet altındaki ülkeler ile muhtar olmayan ülkelerin 1945-1999 yılları arasını kapsayan listesi için bkz. <http://www.un.org/Depts/dpt/decolonization/trust2.htm>.

kendi geleceğini tayin hakkını kullandığından, bu statüde bulunan onyedü ülke listede yeralmaya devam etmektedir²⁹.

1960 Bildirgesi'nin 30. Yılınu kutlama hazırlıkları çerçevesinde 1990-2000 yılları arasını sömürgeciliğin yokedilmesi için uluslararası boyutta on yıl olarak kabul eden Genel Kurul³⁰, bu on yıla ilişkin bir de eylem plânu belirlemişti³¹.

Komitenin önerileri doğrultusunda Genel Kurul'da onaylanan eylem plânu, "*Sömürgeciliğin yokedilmesi için uluslararası boyutta on yıl*" programı kapsamında hayata geçirilmiştir³². Aldığı tavsiye kararları aracılığı ile, sömürge idarelerini sona erdirecek işleyişe destek sağlamak için kamuoyunun bilgilendirilerek harekete geçirilmesini hedefleyen Komite, uzmanlık kuruluşları yanında, Birleşmiş Milletler sisteminde yer alan diğer kuruluşların ülke halklarına sağladığı yardımı da denetlemektedir.

IV- SONUÇ

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kuruluşundan günümüze kadar yaşanan gelişmelerin sonucunda seksenden fazla eski sömürge bağımsızlığına kavuşurken, vesayet altında bulunan onbir ülke de bağımsızlığını ilân ederek ya da bir başka bağımsız devlete katılarak kendi geleceğini tayin hakkını kullanmıştır.

Birleşmiş Milletler Örgütü'nü kuran Antlaşma'da öngörülen vesayet rejimine dahil edilen onbir ülkenin bağımsız bir devlet kurmak veya bir başka devlete katılmak yoluyla sistem dışında kaldıkları ve dolayısıyla Vesayet Konseyi'nin, Örgütün kuruluşundan bu yana üstlendiği işlevin de sona erdiği muhakkaktır. Ancak, gözden kaçırılmaması gereken nokta, Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararı ile oluşturulan ve bir anlamda, vesayet rejimi, Vesayet Konseyi ve vesayet altında ülke kavramlarına yeni bir içerik kazandıran Sömürge İdarelerini Sona Erdirme Özel Komitesi ile halen onun listesinde yer alan muhtar olmayan onyedü ülkenin, yeryüzünde sömürgeciliğin sonunun gelmediğinin bariz kanıtları olduğudur. II. Dünya Savaşı sonrasında, muhtar

²⁹ Bkz. dipnot 1.

³⁰ Bkz. Proclamation of the Decade, General Assembly Resolution 43/47.

³¹ Bkz. Plan of Action, General Assembly Resolution 46/181 ve eki General Assembly Resolution A/46/634/Rev.1.

³² *The International Decade for the Eradication of Colonialism* kapsamında son Genel Kurul Kararı için bkz. Latest General Assembly Resolution 53/68. Sömürge İdarelerini Sona Erdirme Özel Komitesi'nin Genel Kurul'a sunduğu 1999 yılına ait son rapor için bkz. Latest Report to the General Assembly (A/54/23, Part I; A/54/23, Part II; A/54/23, Part III; Official Records of the General Assembly, fifty fourth Session, Supplement No. 23).

olmayan ülkelerin ancak bir kısmı vesayet rejimine dahil edildiğinden, bunların dışında kalanların durumu, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın XI. Bölümü'nde düzenlenmiştir. Başlıbaşına böyle bir düzenlemenin varlığı bile, vesayet altında ülke kalmamasının, sömürge ülkelerin tümünün kendi geleceğini tayin hakkını kullandıkları anlamına gelemeyeceğini göstermektedir.

Şimdiye kadar yaşanan gelişmeler, muhtar olmayan ülkelere uygulanan düzenlemelerin, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın XI. Bölümünde ve Genel Kurul'da kabul edilen kararlar doğrultusunda belirlenen kendini yönetme ölçütünü karşılamaktan uzak olduğunu işaret etmektedir. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ilgili maddesi ve bu maddenin uygulanmasına yönelik Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararı gereği, yönetimleri altında bulunan muhtar olmayan ülkeler hakkında Örgüt'e bilgi vermekle yükümlendirilmiş bulunan devletler, bunun gereğini yerine getirmeyerek, muhtar olmayan ülkeleri Birleşmiş Milletler'in denetimi dışında tutmakta ısrarlı görünmektedir. Yöneten devletler, Antlaşma'nın 73/e maddesini son derece dar yorumlayarak, muhtar olmayan ülkeler hakkında sadece maddede sayılan eğitsel, ekonomik ve sosyal nitelikli bilgilerin verilebileceğini ve bu bilgilerin de sadece enformasyon amaçlı kullanılabileceğini ileri sürmekle beraber, zaman içinde bu kapsamda da olsa Örgüt'e bilgi verme yükümlülüklerini yerine getirmemekte ısrarlı davranmışlardır³³. Muhtar olmayan ülkelerin gelecekteki gelişimlerinde de önemli bir işlev üstlenecek olan Birleşmiş Milletler'in II. Dünya Savaşı'dan günümüze kadar geçen sürede seksenden fazla ülkenin sömürge yönetimlerinden kurtulmasında sergilediği başarı, bu işlevi son derece etkin yerine getirdiğinin de ifadesidir. 1541 sayılı Karar'da açıklıkla belirlenen ve sonraki kararlar ile desteklenen seçenekler, yeryüzündeki sömürge ülkelere uygulanacak rehber ölçüt olmalıdır.

Sömürgeciliğin sona erdirilmesinin amaçlandığı uluslararası onyılların uygulamasının sonunda, muhtar olmayan ülkelere yaşayan halkların kendi kaderlerini belirleyecek ve kendi seçtikleri hükümet şeklini hayata geçirecek güç ve yetkiden yoksun oldukları gerçeğini de kabul etmek gerekmektedir. Bu ülkelere yaşayanların çıkarlarına en uygun önlemler belirlenerek işbirliği içinde uygulanmadıkça, ikinci binyılın başlangıcında muhtar olmayan ülkeler hızla değişen global topluma uyum sağlamakta ciddi ekonomik ve politik engeller ile karşılaşacaklardır.

---

³³ Bkz. Birleşmiş Milletler Antlaşması, m. 73/e; General Assembly Resolution 1541 (XV): *Principles which should guide Members in determining whether or not an obligation exists to transmit the information called under Article 73/e of the Charter*, 15 December 1960. M. 73/e kapsamında iletilmesi gereken bilginin kapsamı ve bilginin Örgüt tarafından kullanımı hakkında bkz. TOUSSAINT, *op.cit.*, 243-245.

Ülke halklarının üzerinde ortaklaşa karara vararak saptayacakları önlemler, aynı zamanda uluslararası hukuka, hakkaniyete uygunluk, şeffaflık ve başarılı bir yönetim için gereken ilkelere uyum bakımından da değerlendirilmelidir. Bu aşamada, yöneten devletlerin anlamlı bir işbirliği içinde olmamaları, gelecekte sömürgeciliğin tamamen sona erdirilmesi gayretlerini de önemli ölçüde zayıflatmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in sömürge idarelerini sona erdirmeye ilişkin kararlarının sonuç almaya yönelik olarak uygulanmalarına hız verilmesi, sömürgeciliğin son bulmasında izlenecek en anlamlı mücadele şekli olarak görünmektedir. Yeni binyılda bir yandan küreselleşme iddiaları güç kazanırken, diğer yandan muhtar olmayan ülkelere yaşayanların durumunun gözden kaçması garip bir çelişkidir. Uluslararası topluluğun, doğal felaketlere sıklıkla mâruz kalan, eko-sistemleri hassas, coğrafi anlamda tecrit edilmiş, sınırlı ulaşım ve iletişim olanaklarına bir de başlıca piyasalardan uzaklık eklenen küçük adalardan oluşan muhtar olmayan ülkelere ayrı bir hassasiyetle eğilmesi gerekliliği üzerinde durarak, bu çelişkiye bir kez daha dikkat çekmek gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve muhtar olmayan ülkelerin kendi geleceğini tayin hakkını kullanmalarına olanak sağlamak amaçlı uluslararası on yıl olarak belirlenen sürenin 2000'de sona erdiği düşünülürse, gündemdeki sorunların gerçek bir çözüme ulaşmadığı 1990-2000 döneminden sonra, bir yeni on yıla daha ihtiyaç olduğu görülmektedir. Sömürge İdarelerini Sona Erdirme Özel Komitesi'nin her yıl düzenlediği seminerlerden, *Mayıs 1999 Muhtar Olmayan Ülkelere İlişkin Bölgesel Karayip Semineri*'nin katılımcıları da, 2000 yılında sona erecek olan sömürge idarelerini sona erdirmeye yönelik on yıllık sürede temel sorunların çözümsüz kalmaya devam ettiğini vurgulamışlardır³⁴.

Bu yeni dönemde, geçmiş on yılın başarıları ve karşılaşılan engellerin kapsamlı bir bilançosunun çıkarılması, bir sonraki dönemde izlenmesi gerekli yolu da netliğe kavuşturacaktır. Ülkelerin hangi ölçüde sömürge yönetimlerinden kurtulmaya doğru yol aldığı açıklıkla saptanmayı beklemektedir³⁵. Buna ilâve olarak, yöneten devletlerin de, muhtar olmayan ülkeleri kendi yönetimlerini kurmaları için geliştirme ve bu aşamaya hazırlama olarak özetlenebilecek moral sorumluluklarının gereğini yerine getirmeleri gerekmektedir.

³⁴ Bkz. Press Release, GA/COL/2999 (Decolonization Committee Begins Caribbean Regional Seminar on Non-Self-Governing Territories), <http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990525.GACO2999.html>

³⁵ Böyle bir saptamaya yardımcı olmak amacı ile Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği tarafından her bir muhtar olmayan ülkeye ilişkin olarak hazırlanan 1999 yılı çalışma raporlarının metinleri için bkz. http://www.un.org/Depts/dpi/d_colonization/docs.htm.